

DEDE KORKUT KİTABINDAKİ “APUL APUL” VEYA “YAP YAP YÜRÜMEK” SÖZLERİNİN KÖKENİ HAKKINDA

Fatma Özkan-İsa ÖZKAN

Asuman Apul ile Refik Apul’a armağan olsun.

ÖZET

Türk dilinin her bir kelimesini, kelime grubunu veya morfemlerini köken, yapı ve anlam bakımından incelemek için tarihi eserlerle, çağdaş Türk lehçelerinde bugün yaşayan dil malzemesinin dikkate alınması gerekmektedir. Dede Korkut destanlarındaki aynı kökten türeyip, küçük bir kelime ailesi oluşturan “apul apul”, “yap yap” ile “rap rap” ve Azerbaycan Türkçesinde yaygın olarak işletilen “lap” arasında zamanla anlam, işlev ve fonetik açıdan farklılıklar meydana gelmiştir. Ancak sözü geçen ikilemeler *ya- kökünden gelişmiş tarihi ve bugünkü Türk lehçelerinde varlığını sürdürmüş birer kelime grubudur. Bu makalemizde “apul apul” ve “yap yap” kelime grubunun kökenini incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Dede Korkut destanları, apul apul, yap yap, ikilemeler.*

ON THE ETYMOLOGY OF THE EXPRESSIONS “APUL APUL” OR “YAP YAP YÜRÜMEK” (GALUMPH) IN THE BOOK OF DEDE KORKUT

In Honour of Asuman Apul and Refik Apul

ABSTRACT

It is necessary to take the historical works and the currently living language material in the contemporary Turkish dialects into consideration to examine each word, phrase or morpheme of Turkish in terms of etymology, structure and meaning. Several differences have occurred over time between “apul apul”, “yap yap” in Dede Korkut Epics which derive from the same root and form a small lexical set, and “lap” which is commonly used in Azerbaijani Turkish as regards meaning, function and phonetics. However, the duplications mentioned have developed from the root of *ya- and they are word groups which have continued their existence in the current Turkish dialects. In this article, we will make an attempt to investigate the etymology of “apul apul” and “yap yap” word groups.

Key words: Dede Korkut Epics, apul apul, yap yap, duplications

“Apul apul”, yürümek fiilini niteleyen bir ikilemedir. Aynı şekilde **“yap yap”** ikilemesi de Türkçenin tarihi metinlerinde çoğunlukla **yürümek** fiilinin zarfı göreviyle kaydedilmiştir. Bu yazıda, Dede Korkut Destanlarında iki ayrı yerde geçen **apul apul yürümek** ile **yap yap yürümek** fiilleri üzerinde durmaya çalışacağız. Öncelikle **apul apul** ile **yap yap** ikilemeleri hangi kökten türemiştir; ne anlama gelmektedir? Bu fiillerin başka türevleri var mıdır? Dede Korkut Kitabı dışında hangi eserlerde geçmektedir? Tarihi lehçelerde ve bugünkü Türkçenin çeşitli lehçelerinde geçen bir kelime grubu mudur? **Apul apul** ve **yap yap** ikilemeleri türemiş, belli bir anlamı olan bir kelime grubu mudur, yoksa tabiat taklidi bir söz müdür? Bu sorulara cevap aramaya çalışacağız.

Apul apul yürümek fiili, Dede Korkut Destanlarında **“Kam Börenüñ Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”**nda geçmektedir. **Beyrek**, tekfurun kızının yardımı ile esaretten kurtulup yurduna döndüğünde, kendisini tanıtmadan kız kardeşiyle konuşur. Kız kardeşi saç sakalı birbirine karışmış olan deli ozan kılığındaki **Bamsı Beyrek**’i ilk bakışta tanıyamaz, ama öte taraftan yürüyüşünden ve genel olarak tavırlarından onu ağabeyi **Beyrek**’e benzettiğini şu mısralarla anlatır:

“Apul apul yorışıuñdan

Aşlan gibi tırışıuñdan

Kañrıluban bağışıuñdan

Ağam Beyrege beñzedürem seni,

Sevindürdüñ yirindürme ozan meni, didi. (Ergin, 1994: 141-142)”.

Apul apul yürümek, Kan Turalı’nın yürüyüşü tasvir edilirken de kullanılmıştır: **“Kan Turalı yirinden tırı geldi, apul apul yorıdı, ağ alnını açdı, ağ bileklerini sıgadı, ayıtdı kim:”**

“Karşu yatan kara tağıuñı aşmağa gelmişem

Akındılu şuyuñı kiçmeye gelmişem

Tar etegüñe giñ koltuğuña sığınu gelmişem

Tañrı buyruğı-y-ile peygamber kavli-y-ile kızuñı almağa gelmişem, didi. (Ergin, 1994: 188)”.

Yap yap yürümek kelime grubu Dede Korkut Destanlarından **“Kam Börenüñ Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”**nda şöyle geçer: Bay Böre Bey’in oğlu Bamsı Beyrek av esnasında bir geyiğin takibindeyken, gök çayırın üzerine kırmızı bir otağın kurulduğunu görür. Bu çadırın kime ait olduğunu merak eder. Çadırın yavuklusu ve beşik kertmesi Banı Çiçek’e ait olduğunu bilmemektedir. Avını sürerek gelir ve otağın önünde alır. Banı Çiçek otağından bakmaktadır.

Beraberindekilere gidip avdan pay dilemelerini söyler. Kısırca Yenge diye anılan kadın bunu Bamsı Beyrek'e söyleyince, "Mere Dadı, ben avcı değülem, big oğlu bigem hep size." der(Ergin, 1994:122). Kısırca Yengenin "Biğ yiğidim bu otağ Bay Piçen Big kıızı Banı Çiçegüñdür" demesi üzerine, Beyrek'in "**kanı kaynar**" ve "**edep ile yap yap**" geri döner (Ergin, 1994: 122). Kızlar geyiği alıp "güzeller şahı" Banı Çiçek'in önüne getirirler.

Dede Korkut Kitabında " aheste, sessiz, sessizce, yavaş yavaş, usul usul," anlamındaki "yap yap yürümek" ifadesi, (Ergin, 1963:320; Gökyay, 2000:301), Tarama Sözlüğündeki XIV. ve XV. yüzyıllara ait Tarihi Türkiye Türkçesi ile yazılmış bazı eserlerde de geçmektedir. Yap yap ikilemesinin söz konusu eserlerde yürümek fiilinin yanı sıra gitmek ve konuşmak gibi başka fiilleri niteleyen terkiplerine de rastlanmaktadır. Temel olarak "yürümek"le ilgili örnekler şöyledir:

"Biz senin ardınca **yap yap** ياپ ياپ **yürüyelim**(Tarama Sözlüğü VI, U-Z, 1972:4305, Anter, XIV. 27).

"...ve hem turmañ göçüñ **yap yap** ياپ ياپ **gidiñ**(Tarama Sözlüğü VI, U-Z, 1972:4306; Kesir, XV. 26).

"Serheng **yap yap** ياپ ياپ **gelip** çobana daru verip...(Tarama Sözlüğü VI, U-Z, 1972:4306; Hamza XIV.-XV., 12-61).

Ancak *Divanü Lugati't-Türk*'te **yap** يب kelimesi, eski bir örnek olarak "*değirmi olan herhangi bir şey; yapağı*" karşılıklarında geçmektedir(Kaşgarlı DLT III, 1986:3). Ayrıca *ya*-fiilinden türemiş **yap**-(ört-, kapa-, kur-, yap-), **yapıglıg**(kapalı, kapanmış), **yapçın**-(yapıştırıl-) gibi pek çok sözün yanı sıra "hile, al" anlamında "**yap yap**" sözü de kaydedilmiştir(Kaşgarlı DLT IV, 1986:744). Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhari, Luğat-i Çağatay ve Türki-yi Osmanî adlı eserinde bu ikilemeyi "**yap yap**" şeklinde göstermiş; "Aheste, sessiz devr iden su, arıg, ufak ırmak; yapçe, cuyçe; Ahal'da Kabail-i Türkmeniye'de Teke içinde de meşhurdur." şeklinde açıklamada bulunmuştur(Şeyh Süleyman, 1298/1882: 277). Mamafih **yap yap** sözünün bugünkü Anadolu ağızlarından Kastamonu'nun Araç ilçesi Güzey ağızında "doğru yürüyemeyen dengesiz kimse"ler için kullanıldığı; ayrıca Çanakkale'nin Lâpseki ilçesinde Kastomonu-Güzey ağızında da, "yavaş yavaş" anlamında da işletildiği belirtilmektedir(Derleme Sözlüğü IX, U-Z, 1993:4180) Tarihî ve yaşayan Türk Lehçelerinde **yap yap** ibaresinin kazandığı anlamlar, Sevortyan'ın etimolojik sözlüğünde bütün ayrıntılarıyla gösterilmiştir(Севортян, Э. В.- Левитская, Л. С., 1989:127-129). Tuncer Gülensoy ise, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü adlı eserinde "yap yap" için Tarama ve Derleme Sözlüğünde yer alan yukarıdaki karşılıkları değerlendirmiştir(Gülensoy, O-Z, 2007: 1062-1067).

Apul apul kelimesi ise Türkçe sözlüklerde aşağı yukarı birbirine benzer karşılıklarla gösterilmiştir. Tarama Sözlüğünde, **apul apul** آپول آپول ve **apul apul yürümek** madde başları bulunmaktadır. Her iki madde için "iki yana sallana sallana yürümek" karşılıkları verilmiştir. Taranmış eserlerde geçen örnek cümleler ise şöyledir:

“Andan Pehlivān-ı ālem apul apul آپول آپول gelüp sandalide Faris’in yanına karar eyledi(Müslim XV. 2. 81) (Tarama Sözlüğü I, A-B, 1963:180).

“Teni oldu balık gibi pul pul

Çü yengeç gibi yürürler apul apul آپول آپول ” (Süheyl-i Nevbahar XIV, 330) (Tarama Sözlüğü I, A-B, 1963:180).

Apul apul sözü, Türkiye Türkçesi sözlükçülüğünde ilk olarak Şemseddin Sami’nin *Kâmus-ı Türki* adlı eserinde yer almıştır. Şemseddin Sami bu ikilemenin karşılığını “Semiz kaz gibi iki yana sallana sallana yürümeği tasvir için kullanılır: Apul apul yürümek(Ş. Sami, 1318(1902):18)” şeklinde vermiştir. Apul apul için Muharrem Ergin ile Orhan Şaik Gökyay’ın ayrı ayrı hazırladıkları Dede Korkut Kitabı neşirlerinin indeks ve sözlüklerinde aşağı yukarı aynı karşılık gösterilmiştir. Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*’nda *apul apul* yürümeği “apılamak/apulamak; iki yana sallana sallana yürümek ve apalamak, sendeleyerek yürümek şeklinde açıklamıştır(Gökyay, 2000:185). Muharrem Ergin ise “İki tarafa sallanarak, yalpa yaparak, yuvarlanarak yürüme hali” olarak göstermiştir(Ergin, 1963:17).

Cumhuriyet devrinde hazırlanmış Türkçe sözlüklerde, apul apul için Kâmus-ı Türki’deki karşılığın tekrarlandığı görülmektedir. Ancak sözü geçen sözlüklerden bazılarında apul apul sözünü Dede Kokut Kitabına atıf yapmak suretiyle açıklama yoluna gitmişlerdir. Apul apul yürümek, Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde, “Tombul çocuklar bacaklarını açarak (sallana sallana yürüme)” şeklindedir(Türkçe Sözlük, 2011:139). Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te apul apul birleşik zarf kısaltmasıyla eski Türkiye Türkçesinde ve halk ağzında yaşadığı belirtilerek “İki yana sallana sallana yürümek, gitmek: *Apul apul yürüdü*[*Dede Korkut*]biçiminde benzer bir karşılıkla verilmiştir (Ayverdi, 2006:151). Anadolu ağızlarında bu ikilemenin “*abul abul; abıl abıl; abal abal; apal apal; apan apan*” gibi türevleri bulunmaktadır. Derleme sözlüğünde pek çok ağız yöresinden tespit edilen apul apul’un ilk anlamı “*yavaş yavaş, ağır ağır*”; ikincisi ise “*iki yana sallana sallana yürümeyi anlatan bir zarf*” olarak kaydedilmiştir(Derleme Sözlüğü I, A, 1993:33). Ötüken Türkçe Sözlük’te, diğer sözlüklerdeki karşılıkların tamamı verilmiş; ayrıca, *apul apul*un yansıma söz olduğu belirtilmiştir: “Apul, /ab/ap (yansıma)> apul isim. Düzensiz adım atma, sendeleme, emekleme, şişmanlıktan yürüyememe durumunu belirten yansımalı gövde. Apul apul, kaz ve ördekler ile tombul çocukların yaptığı gibi iki yana sallana sallana yürümek; Eski Anadolu Türkçesi’nde apul apul yürümek. ‘İki yana sallana sallana yürümek’ anlamında kullanılmaktadır(Çağbayır, 2007:672)”.

Hamza Zülfikar, apul apul ile Derleme Sözlüğü’nde zikredilen türevlerinin Türkçe ses yansımalı bir ikileme olduğunu ifade etmektedir. Ona göre birincil biçimi ab veya ap olan bu sözün ikilemeli ikincil biçimi *abal abal, abıl abıl abul abu apıl apıl apul apul*’dur(Zülfikar, 1995:173,291).

Hasan Eren’in Sözlüğü’nde bu kelimeye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*nde bu ikilemeyi apal apal ve apul apul

madde başlarıyla kaydetmiş ve kelimenin “apalamak” fiilinden geldiğine işaret etmiştir (Tietze, 2002:188). Tuncer Gülensoy ise apul apul kelimesine köken bilgisi sözlüğünde yer vermemiş, Tietze’ye atıfla “apalak” sözünü kaydetmiştir(Gülensoy, A-N, 2007:72). Ona göre, **apalak** “tombul, gürbüz, sevimli” anlamında bir söz olup, “**apal**”ın “iri, büyük” manasındaki “apa” kelimesinden gelişip, “-ak” küçültme ekiyle türediğini belirtmiştir.

Çağdaş Türk lehçelerinden Kazakçada çocuğun yeni yürümeye başlaması anlamında “apıl-tapıl” kelimesi yaşamaktadır. “Ol ayağın apıl-tapıl basıp keledi(O ayağını apıl apıl basıyor). Ayrıca, “acele acele, hızlı hızlı telaşlı gitmek” karşılığında “apıl gupıl” sözü de yazı ve konuşma dilinde işlenilmektedir(Oraltay-Yüce-Pınar, 1984:17).

Dede Korkut destanlarında iki ayrı yerdeki **apul apul yürümek** ile yine aynı eserde geçen **yap yap yürümek** fiili birbirine yakın anlama gelmektedir. Her iki kelime grubu da özellikle yürümek fiilini nitelemektedir ve ortak bir fiil kökünden türemiştir. Her biri ikileme olan **apul apul** ve **yap yap**, sanılanın aksine tabiat seslerini taklitten doğmamıştır. Karşılıkları birbirinden biraz farklı olmakla beraber **apul apul** ile **yap yap** ikilemeleri ortak bir “**ya-**” kökünden türemiştir. İki kelime grubu arasındaki yegâne fonetik fark, **yap yap**’taki “**y-**” sesidir. Türkçede kelime başındaki “**y-**”, önemli fonetik problemlerdendir (Баскаков Н. А. 1988; Тенишев, 1984). Kelime başındaki “**y-**”nin asli ses mi, yoksa ikincil mi olduğu tartışmalıdır. Pek çok Türkolog bu konuda farklı fikir ileri sürmüştür. Kelime başı “**y-**”, bazı Türk lehçelerinde “**c-**”ye, “**ç-**”ye, “**s-**”ye, “**j-**”ye ve bazı örneklerde “**n-**”ye dönüşebilmektedir. Kelime başı “**y-**”lerin bazı Türk lehçelerde düştüğü durumlar da vardır. Bu duruma daha çok Azerbaycan Türkçesinde rastlanmaktadır. Bu lehçede söz başı “**y-**”nin düşmesinin pek çok örneği vardır. “Yüz/üz (sima, yüz)”, “yıl/il”, “yıldırım/ildirim”, “yıldız/ulduz”, “yüce/uca” gibi. Bu lehçede hatta yıldız, yıldırım kelimelerinde “**y-**”sesinin bulunmamasına karşılık, alev kelimesi diğer iki kelimeyle kökteş olmakla birlikte “**y-**”sesini muhafaza etmektedir: alev>yaloğ gibi(Azb. Türkçesi ağızlarında, özellikle Karapapak-Terekeme- ağızında).

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, **yap yap** ikilemesinde “**y-**” sesi varlığını muhafaza ederken, apul apul örneğinde “**y-**”sesinin düştüğü görülmektedir. Türkçe’de “örtmek, kapamak, gizlemek” temel anlamına gelen ***ya-** kökünden türeyen pek çok kelime vardır. Bunların başında, kullanım sıklığı bakımından **yapmak** fiili gelmektedir. Yapmak fiili günümüzde “etmek, eylemek” yardımcı fiillerinin kullanım alanlarını da kapsayacak şekilde yaygınlık kazanmıştır. Oysa günümüzden daha eskiye gidildiğinde bu fiilin asıl anlamının “örtmek, kapamak, gizlemek” olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yapmak, “örtmek, kapamak, gizlemek ve bu yolla bir şeyi veya varlığı muhafaza etmek, tamamlamak”, anlamına sahiptir. “Bina inşa etmek, yapmak” anlamından izler taşıyarak günümüze kadar işlekliliğini de artırarak gelmiş bir fiildir. Yapı yapma, bina inşa etme işi de inşaat malzemeleriyle, korunaklı, dışa kapalı, içeride, muhafazalı, örtülü bir yapı meydana getirmeyi ifade eder.

Yapmak yardımcı fiilinin, bugün, yıkanmak karşılığında banyo yapmak, resim çizmek yerine resim yapmak; yemek pişirmek yerine yemek yapmak gibi alışılmışın dışındaki kullanımlarda, “örtmek, örterek kapatarak muhafaza etmek” anlamı ortadan kalkmış

görülmektedir. Oysa gerek çağdaş Türk lehçelerinde, gerekse tarihi devirlerde yapmak fiili “kapamak, örtmek” anlamındaydı. Bunun pek çok örnekleri vardır.

Beni gördü, kaçtı bir mescide girdi, kapusun yaptı يېدى Vardım kapu ardında turdum. (Tarama Sözlüğü VI, U-Z, 1972:4301;Yüz Hadis Tercümesi XIV:123).

Ahşamdan sonra kapını yap ياپ (Tarama Sözlüğü VI, U-Z, 1972:4301; Atalar Sözü, XV:7).

Çağdaş Türk Lehçelerinden Tatarcada “*Terezeni yaki kapkanı yabu*”, pencereyi veya kapıyı örtmek cümlesinde de aynı anlamdadır(*Tamap Tele.. Сузлеге III*, 1981:618) Ayrıca, Altay Türkçesinde “örtmek, kapamak anlamında “*cap*”- fiili mevcuttur(Altay Sözlüğü, 1999.59).

“Örtmek, kapamak” anlamına gelen “ya-” kökünden türeyen yabırğak/yaprak, yapağı, örneklerini de kaydetmemiz gerekmektedir. Yaprak, ağaç dallarını gizleyen örtüdür. Yapağı ise, hayvanın gövdesini kaplayan tüylerdir veya yündür. Yapağı yün, koyun veya kuzu yününün kırpıntılarından daha farklı ve yekpare yün olarak bilinir. Dolayısıyla yapağı yün, parçalara bölünmediği, bütün şekilde olduğu için yatak yapımında daha elverişli ve değerlidir.

Yine, “örtmek, kapamak” temel anlamına gelen ***ya-** kökünden türeyen abuk/apuk veya *abuk subuk* ikilemesindeki *abuk* kelimelerini de bu kabil türevler arasında saymak gerekir. Bu kelime de başta bulunan “y-”sesi düşmüştür. İttiratsız, akıcı olmayan, birbiriyle anlam bütünlüğü taşımayan sözler, “saçma sapan” olmaktan ziyade, açık olmayanı anlatır. Açık ve anlaşılır olmayan şey ise, esasen muğlaktır, müphemdir, kapalıdır. Yani yabuk/yapık’tır. Yeri gelmişken, Doğu Anadolu ağızlarında yaşayan, konuyla yakından ilgili ortak türevlerden leppik/lepik üzerinde durmak gerekmektedir. Erzurum ağızlarında varlığını sürdüren lepik veya leppik, “düz, yayvan, yassı taş anlamındadır. Leppik de yapık’tan gelmektedir. Onun kökü de, ***ya-** fiilidir. Yapık, “örtülü, kapalı, yayılmış yassılmış” anlamındaki yapık’taki “y-”sesi, “l-”ye dönüşmüş, iç sesteki “-p-” sesi ise ikizleşmiştir. Ayrıca ilk hecedeki “-a-” sesi de “y”nin etkisiyle incelerek “e-”ye dönüşmüştür.¹ Türkçede kelime başı “y-”seslerinin “l-”ye dönüşmesinin az olmakla birlikte başka örnekleri de vardır:

yuva>luva (İran, Zencan-Kaydar Ağzı)

yapa yapa>Lapa lapa

yoş>loş

yapık>lepik(Erzurum Ağzı)

yapçın>lapçın(Ayağın bileklere kadar tamamını kaplayan mest)

yap>lap(Azerbaycan Türkçesinde edat)

¹ Dede Korkut Kitabında “*yapuk*” kelimesine “atın sırtına vurulan çul, at örtüsü, at zırhı, at bellemesi, at giyimi; örtü, kılıf” karşılığı verilmiştir(Ergin, 1963:321).

yap yap >rap rap(Askerlerin merasimlerdeki bir çeşit yürüyüşleri)

Esasen Türkçede söz başında “l-” sesi bulunmamaktadır. Ancak, “y->l-”değişimi sonucunda bazı Türkçe kelimelerin başında l-’ye rastlanması dikkat çekicidir. Bunlardan biri, bir kar yağış şekli olan *lapa lapa*<*yapa yapa*(Özkan, 2011:26), diğeri “yorgun, bulanık, karanlık, yarı ışıklı” anlamındaki *loş<yoş* (Tarama Sözlüğü VI U-Z, 1972:4675) bir diğeri ise, İran’daki Türk diyalektlerinden Kaydar ağzında rastlanan *luva*(<*yuva*)’dır(Rezaei, 2015:860). Dede Korkut Destanlarındaki karın yağış şeklini tasvir eden *yapa yapa* bugün *lapa lapa* olmuştur. Hatta pirinç pilavının tane tane olmayıp, birbirine yapışmış şekilde pişmişine de lapa denilir. Bu adlandırma da aynı anlamın başka bir konuda yaşadığını göstermektedir. Lepik başta olmak üzere yukarıda zikrettiğimiz örneklerde kelime başındaki “y-”ler “l-”ye dönüşmüştür. Azerbaycan Türkçesinde “lap” sözü ise “yap” kelimesinin başka bir türevidir.² “Yolçu sesini lap yavaşıdı soruşdu” örneğinde olduğu gibi “lap”, “çok”, “tam”, “büşbütün” “neredeysen” karşılığında kelimelerin önüne gelerek onların anlamını pekiştirir(Azerbaycan, 1983:226-226). Türkmen Türkçesinde ise ***ya-** fiilinden türemiş *yap*(derin olmayan su arkı); *yap*-(örtmek, kapamak vb), *yapbaşık*(yassı, basık) *yapıldak*(yavaş yavaş, acele etmeden), *yapdıklamak*(aksamadan yürümek), *yapık*(kapalı), *yapınca*(örtü, başörtüsü, yorgan, döşek, kıyafet) gibi pek çok kelime bulunmaktadır(Frank-Tachmuradova, 1999:702).

Bu bilgilerin ışığında gerek yap yap yürümek, gerekse apul apul yürümek fiilleri ya-kökü örtmek kapamak anlamındaki ortak bir ***ya-** kökünden türemiş, ancak apul apul örneğindeki “y-”sesi düşmüştür.

Bu iki kelime grubuna, Dede Korkut Destanlarında apul apul yürümeye “iki yana sallanarak yürümek”, yap yap yürümeye ise “usul usul, yavaş yavaş yürümek”, anlamı verilmiştir. Her iki yürüyüşün, iki yana sallanarak, içe doğru basarak, iki ayağını birbirine dönük olacak şekilde atarak, yavaş yavaş, aheste aheste adımlarla yürümek anlamına geldiği açıktır. Hatta bu anlama ilave olarak zamanla başka anlam dallanmalarının da gerçekleştiğini düşünebiliriz “Kararlı adımlarla, sert ve yere sağlam basarak yürümek” anlamlarının daha sonra ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Daha çok asker yürüyüşünü niteleyen *rap rap*, “r-” sesi ile başladığı için pek çok kişide alınma söz olduğu fikrini uyandırabilir. Ayrıca rap rap ikileme olmasından dolayı tabiat taklidinden doğmuş gibi algılanabilir. Oysa bu ikileme de, eski bir ***ya-** kökünden türeyip, *yap yap* şeklindeyken, *lap lap* ve daha sonra da *rap rap* şekline girmiş bir fiildir.

Apul apul kelime grubu, şekil bilgisi bakımından ise şöyle açıklanabilir: Ya- fiil kökünden “-p-” eki getirilerek *yapmak*, yapmak fiilinden “-l-” eki ile de yapılmak türetilmiştir. Yapılmak fiilinin sonuna eklendiğini düşündüğümüz “u” zarf fiil eki ise, zamanla düşmüş

² “Lap lap basmak”, “lap lap yürümek”, ifadeleri Nevşehir ilinde yaşayan Herikli Türkmenleri ağzında da bulunmaktadır. Tabanıyla bütün yeri kaplayarak adım atmak için “lap” sözü kullanılır. “Balçığa basıp lappadan çamur sıçrattı” gibi ağza dayalı ifadelerde “lap” sözü hâlen işletilmektedir. “Leppik” Erzurum ve Kars ili ağızlarında “düz, yassı taş” anlamındadır. “Apul apul”, “yap yap” ve “rap rap” Türkçede bir yürüyüş şeklidir. Daha çok, içe basarak tabanının bütünüyle yeri kaplaması esasına dayanan yürüyüştür.

olmalıdır. Ancak işlevini hala devam ettirmektedir. Kelimenin tıpkı koşa koşa, yaza yaza, sora sora, baka baka örneklerinde olduğu gibi ikileme halinde işletilmesi de sonda bir zarf-fiil ekinin olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Bize göre, apul apul, yürümek fiilini niteleyen yapılı yapılı şeklindeki bir kelime grubundan ses değişimine uğrayarak ortaya çıkmıştır. Bu kelime grubunun fonetik gelişim seyrini şöyle ifade etmek mümkündür: *Yapulu yapulu>apulu apulu>apul apul*.

Bugünkü Türkiye Türkçesinde “koşar adım yürümek”, “sekerek yürümek”, “pat pat adım atmak” “rap rap yürümek” “sallana sallana yürümek”, “yalpalamak” gibi yürüme şekillerini niteleyen fiillerden söz etmek mümkündür. Bunlardan yalpalamak, yalpalayarak yürümek de apul apul yürümekle ortaklık arz etmektedir. Apul apul(<yapulu) yürümek gibi *yalpa yapmak* veya *yalpalamak* da *ya-* “örtmek, kapamak, içe doğru basmak” temel anlamından türeyen bir fiil köküne dayanmaktadır. Ancak, *yalpa* veya *yalpalama* örneğinde *ya-* fiil kökü veya *ya-* kökünden türeyen yap isim tabanı “la-” ekiyle isimden fiil türettiği halde, bu fiildeki “-p-” ve “-l-” sesi metateze uğramış *yapla->yalpa-* şekline dönüşmüştür.

Kaynaklar

Ayverdi, İlhan(2006), *Kubbealtı Lugati, Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1*, Kubbealtı Neşriyat.

Азербайжан Дилинин Изахли Лугати,(1987) Бакы,

Баскаков Н. А. (1988), *Историко-типологическая фонология тюркских языков*, Институт языкознания, Москва, Наука.

Ergin Muharrem (1963), *Dede Korkut Kitabı II İndeks*, Ankara, TDK Yayınları Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 17;

-----, (1994), *Dede Korkut Kitabı I, Giriş- Metin-Faksimile*, Ankara, TDK Yayınları

Frank, Allen J., Tachmuradova, Jeren Touch Werner (1999) *Turkmen-Engilish Dictionary*, Kensington, Maryland USA Dunwoody Press

Gökay, Orhan Şaik, (2000), *Dedem Kokudun Kitabı*, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gülensoy, Tuncer, (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları,

Naskali-Emine Gürsoy-Duranlı, Muvaffak(1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay.

XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I A-B(1963)-VI U-Z, (1972) Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oraltay, Hasan-Yüce, Nuri-Pınar, Saadet, (1984), *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları No:8.

Özkan, İsa, (2011), “Yapa Yapa Karlar Yağsa Yaza Kalmaz”, *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara Türksoy Yay., s. 23- 30.

Rezaei, Mehdi, (2015), *İran-Zencan Bölgesi, Kaydar ve Yöresi Ağızları*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi,

Севортян, Э. В.- Левитская, Л. С., (1989) *Этимологическая Словар Тюркских Языков, Общетюркские и межтюркские Основы Букби ж-ж-й*, Москва, .

Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhari, (1298/1882), *Luğat-i Çağatay ve Türki-yi Osmanî*, İstanbul, Mihran Matbaası.

Şemseddin Sami(1318/1902), *Kâmus-ı Türki*, Dersaadet, İkbâl Matbaası

Татар Теленең Аңлатмалы Сузлеге III, (1981) Казан,.

Тенишев, Э. Р., (1984), *Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Фонетика*, Москва, Наука.

.

Türkçe Sözlük, (2011) Ankara 11.basım, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I, VII, IX(1993), 2. bs. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2007, s.672.

Zülfikar, Hamza(1995) *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.